

LIETUVOS EKONOMINĖS INTEGRACIJOS GAIRĖS

Margarita STARKEVIČŪTĖ

Europos Parlamentas
Rue Wiertz ASP 08G142
BE-1047 Briuselis, Belgija

El. paštas: margarita.starkeviciute@europarl.europa.eu

Santrauka. TVF tyrimai parodė teigiamą narystės poveikį naujų ES narių ekonomikos augimui, bet šios šalys pastaruoju metu patyrė ir didėjančius užsienio prekybos disbalansus. Mokslininkai skiria techninės pažangos paspartėjimo sąlygojamą integraciją ir integraciją, lemiamą didesnių kapitalo investicijų. Lietuva, formuodama savo ekonominę politiką ES sudėtyje, siekia įgyvendinti plataus masto infrastruktūrinius projektus, grindžiamus integracijos sąlygojamo augimo investiciniu potencialu. Kaip rodo Lietuvos ekonominės plėtros restruktūrizavimo patirtis, investicijos savaime neužtikrina stabilaus ekonominio augimo – jam būtinas stabilus ekonominio efektyvumo didėjimas. Racionalus ES paramos panaudojimas yra tuomet, jei ji panaudojama naujoms žinioms diegti, jomis paremtam konkurencingumui didinti, naujoms technologijoms plėtoti, institucijų funkcionavimui gerinti. Straipsnyje apžvelgiami integracijos skatinamo ilgalaikio Lietuvos ekonominio augimo šaltiniai bei veiksniai.

JEL Classification F150, F360, P510.

Keywords: economic integration, integration influenced growth, knowledge-oriented macropolicy.

Reikšminiai žodžiai: ekonominė integracija, integracijos sąlygojamas augimas, į žinių visuomenę orientuota makropolitika.

Įvadas

Pastaruoju metu populiariojoje spaudoje pasirodė daug nerimą keliančių straipsnių ir komentarų apie Lietuvos ekonomikos problemas, „ekonomikos perkaitimą“ bei galimas pasekmes šalies ūkiui, tačiau finansų rinkų vertinimas, išreikštas mažėjančia valstybės skolinimosi kaina, didėjančiais akcijų rinkos indeksais, yra teigiamas.

Tarptautinio valiutos fondo ekspertai P. Luengnaruemitchai ir S. Schadler (2007) studijoje „Do Economists’ and Financial Markets’ Perspectives on the New Members of the EU differ?“ empirinių tyrimų pagalba pabandė išsiaiškinti, kas lemia šiuos besiskiriančius ekonomistų ir rinkos požiūrius. Jų tyrimų išvada labai įdomi – nors naujų ES narių ekonominiai rodikliai makroekonominio požiūriu nėra geresni negu kitų sparčiai augančių pasaulio ekonomikų, jų perspektyvas finansų rinkos vertina daug geriau, visų pirma dėl jų narystės ES, kuri rinkos požiūriu suteikia ekono-

mikoms ilgalaikio stabilumo garantijas. Taigi, nepaisant pasigirstančių abejonių, Lietuva narystės ES dėka atsidūrė palankioje ekonominėje aplinkoje, kurios teikiamomis galimybėmis reikia tinkamai pasinaudoti.

1. Integracijos įtakos ekonomikai įvertinimo metodologiniai aspektai

Kalbant apie integracijos įtaką augimui reikia išsiaiškinti kai kurias sąvokas. Visų pirma reikia atkreipti dėmesį į tai, ar integracijos įtaka yra nuolatinio, ar trumpalaikio (laikino) pobūdžio ir į statinį bei dinaminį jos efektą.

Vienas iš pirmųjų integracijos įtaką augimui pradėjo tyrinėti B. Balassa (1961) darbe apie dinaminius integracijos efektus „The Theory of Economic Integration“. Šio mokslininko nuomone, integracijos dinaminiai efektai atsiranda plėtojančios vidaus ir išorės masto ekonomijai, spartesnei technologijos pažangai dėl masto ekonomijos at-

siradimo mokslo tiriamųjų darbų srityje, didėjant konkurencijai, mažėjant netikrumui, dėl mažesnės kapitalo pritraukimo kainos susijungusiose finansų rinkose.

Aštuntojo dešimtmečio viduryje susidomėjimas integracijos įtaka augimui padidėjo, ir šioje srityje buvo paskelbta daug naujų darbų: R. E. Baldwin, E. Seghezza (1996) „Growth and European Integration. Towards an Empirical Assessment“, M. Henrekson, J. Torstensson, R. Torstensson (1997) „Growth Effects of European Integration“ ir kt.

Analizuojant integracijos įtaką augimui galima naudoti arba neoklasikinius, arba endogeninius augimo modelius.

Pagal neoklasikinę teoriją integracija ir kiti instituciniai veiksniai neturi įtakos valstybės augimo tempui, kuris priklauso tik nuo egzogeniškai apibrėžiamos technologinės pažangos. Kapitalo indėlio ir darbo našumo augimas ir pusiausvyra lemiami pastovaus technologinės pažangos tempo. Instituciniai pasikeitimai keičia investicijų normą arba jų efektyvumą, bet tai turi tik laikiną įtaką augimui ir po pereinamojo laikotarpio grįžtama prie pastovaus valstybės lygio. Taigi neoklasikinė teorija atmeta pastovią integracijos įtaką augimui, bet pripažįsta jos statinį ir dinaminį poveikį.

Statinis efektas turi tris pagrindinius šaltinius: mažesnes prekybos sąnaudas, padidėjusią konkurenciją ir išaugusį veiksmų mobilumą, todėl pirmame etape gamybos augimas yra didesnis esant tam pačiam veiksmų indėliui. Dinaminis efektas pasireiškia, kai didesnė gamyba, esant pastoviai investicijų normai, lemia didesnes investicijas ir kapitalo indėlį, o tai savo ruožtu lemia tolesnį gamybos didėjimą.

Endogeninės augimo teorijos požiūriu, esant tam tikroms sąlygoms, integracijos įtaka augimui gali būti nuolatinė. Endogeniniai augimo modeliai, nagrinėjantys integracijos įtaką, gali būti dviejų rūšių: modeliai su pastoviu technologijos indėliu ir modeliai su kintamu technologijos indėliu, lemiamu endogeniškai.

Remiantis pirmu modeliu, pastovus augimo efektas atsiranda darant prielaidą, kad integracija padidina technologijos indėlį. Antros grupės modeliai savo ruožtu gali būti suskirstyti į modelius, pripažįstančius masto ekonomijos įtaką, ir modelius, nepripažįstančius masto ekonomijos įtakos. Dauguma endogeninių augimo modelių įvertina masto ekonomijos įtaką, o tai reiškia, kad didesnė valstybė jaučia didesnę teigiamą integracijos įtaką augimui. Tokios nuomonės laikosi žinomi mokslininkai P. Romeris, Grossmanas, Helpmanas ir kiti. Juk dviejų panašių ekonomikų integracija gali būti vertinama kaip ekonomijos mas-

to padidinimas. Žmogiškasis kapitalas, dirbantis abiejose šalyse, generuoja žinias, integracija leidžia pasireikšti masto efektui mokslo tyrimų srityje, tačiau tai nereiškia, kad dėl integracijos atradimų padvigubėja.

Šių modelių kritikų teigimu, ESPO šalių pokario patirtis liudija, kad ekonomikos augimo tempas išliko stabilus, nors darbuotojų mokslo tyrimo sektoriuje daugėjo. Atsakant į pateiktą kritiką buvo sukurti endogeniniai modeliai, kurie neatsižvelgia į masto ekonomijos įtaką, remdamiesi nuostata, kad indėliui, besikaupiančiam mokslo tyrimų darbų srityje, būdinga mažėjanti grąža, bet tyrimai tampa vis sudėtingesni.

Apibendrinant įvairių ekonomikos požiūrių mokslininkų atliktus integracijos efekto tyrimus, galima išskirti dvi augimo rūšis:

- integracijos skatinamas augimas dėl techninės pažangos, t. y. didesnė gamyba su tuo pačiu kapitalo ir darbo indėliu;
- integracijos skatinamas augimas dėl investicijų, t. y. didesnė gamyba didėjant gamybos veiksnių indėliui.

2. Ekonominė politika Lietuvai tapus ES nare

Projektuodama savo, kaip ES narės, ekonominę politiką, Lietuva daug dėmesio skiria stambiems infrastruktūriniais projektams įgyvendinti, akcentuodama *investicinį* integracijos proceso augimo *potencialą*. Šalies ekonomikos pertvarkos laikotarpio patirtis atskleidė, jog investicijos pačios savaime nesudaro prielaidų tvariam ekonomikos augimui. Tinkami augimo tempai gali būti išlaikyti tik tuo atveju, jei bendras gamybos veiksnių našumas (BGVN) įmonėse kyla, t. y. jei dėl techninės pažangos įmonės sukuria daugiau pridėtinės vertės kapitalo ir darbo vienetui, o investicijų grąža išlieka konkurencinga palyginti su kitomis šalimis.

Integracijos procesas gali būti vertinamas kaip ekonominių reformų tęsinys, kurių tikslas būtų modernizuoti šalies ūkį taip, kad jo našumas ir, atitinkamai, nacionalinės pajamos pasiektų ES lygį. Norint įgyvendinti šį tikslą, remiantis sukaupta patirtimi, reikėtų vykdyti ekonominę politiką, leidžiančią pasinaudoti išryškėjusiais 1995–2003 m. BGVN augimo šaltiniais, kurie toli gražu dar nėra išnaudoti.

Ekonomikos modernizavimo prielaidos, ypač integracijos proceso pradžioje, suderinamos su sprendimais, kurie lėmė ir perėjimo iš centralizuotos planinės į rinkos ekonomiką reformų rezultatus:

- ekonomikos *atvirumo* didinimas, sudarant sąlygas sparčiau kaupti žinias;

- struktūrinių reformų tąsa;
- funkcijų į ES ir šalies lygmenį persikirstymas ir su tuo susiję instituciniai pokyčiai bei administracinių gebėjimų didinimas.

Ekonomikos atvirumas vertinamas naudojant užsienio prekybos integracijos rodiklį. Išnykus prekybos barjerams, naujos žinios, sukauptos ES vidaus rinkos prekėse ir paslaugose, gali lengvai peržengti ES šalių sienas, todėl didėja paskata diegti inovacijas bei technologinę pažangą. Vyriausybė, įgyvendindama priemones, gerinančias bendras užsienio kalbų ir kultūrų žinias, skatinančias nevyriausybinių organizacijų plėtrą bei aktyvų dalyvavimą Europos mainų ir bendradarbiavimo programose, tarptautinėse parodose bei konferencijose, t. y. kuriančias galimybes užmegzti naujus ryšius ir plėtoti santykius su kitomis ES šalimis, gali sudaryti palankias sąlygas didinti ekonomikos našumą. ES vidaus rinkoje, kurioje susitinka įvairūs gyvenimo būdai, tradicijos ir klesti tolerancija, naujos idėjos atsiranda sparčiau ir tai skatina ekonomikos plėtrą bei didina žmonių gerovę.

Parama, teikiama ES struktūrinių fondų, sudaro prielaidas toliau įgyvendinti struktūrines reformas. Daugiausia dėmesio reikėtų skirti socialinės srities struktūrinei pertvarkai, kuri pereinamoju laikotarpiu buvo įgyvendinama labai lėtai. Menkas šio sektoriaus veiklos efektyvumas liudija, kad čia glūdi dideli BGVN didinimo rezervai.

Kita vertus, nereikia pamiršti, kad mažai ir atvirai Lietuvos ekonomikai sunku atsiriboti nuo dėl besikeičiančios ekonomikos pobūdžio išgalinčių tarptautinių funkcinių darbo pasidalijimo tendencijų, integracija sustiprina šalių specializacijos didėjimą, nes veikia ir ekonominės geografijos jėgos, skatinančios darbo jėgos ir kapitalo persiskirstymą tarp sektorių ir ES šalių narių bei lemia ūkio struktūros pokyčius.

Didžiausią teigiamą įtaką konvergencija su ES vidaus rinka turi šalies ekonominėms veikloms, kurios palyginus su ES rinkos vidurkiu yra mažai išplėtos. Remiantis statistinių rodiklių analize, galima pasakyti, kad tai yra veiklos, susijusios su įvairių paslaugų teikimu. Didėjant nacionalinėms pajamoms, tiek verslas, tiek gyventojai galės išsigyti sudėtingesnių bei įvairesnių paslaugų, tad žinioms imlių paslaugų dalis BVP turėtų didėti, o tradicinių gamybinių veiklų indėlis į ekonomiką – santykinai mažėti. Tai lems modernesnės ūkio struktūros susidarymą ir BGVN augimą.

Paslaugų plėtrą skatina įmonių veiklos pertvarka, dėl kurios pagrindinės gamybos funkcijos atskiriamos nuo pagalbinių, pastarąsias, tokias kaip apskaita, informacinių technologijų aptarnavimas ir kita, perduodant vykdyti specializuotų paslaugų įmonėms.

Lietuvos ūkyje įmonių pagalbinių veiklų at-

skyrimo procesas dar tik prasidėjo, bet ateityje jis turėtų sustiprėti, nes didėjanti konkurencija ir darbo jėgos stygius verčia įmonių vadovus ieškoti naujų veiklos organizavimo formų, leidžiančių padidinti darbo našumą. Neišnaudotas paslaugų augimo vidaus rinkoje potencialas suteikia galimybes paslaugų sektoriui gauti didesnę pelno normą ir pritraukia kapitalą bei darbo jėgą iš tradicinių veiklų įmonių, todėl paslaugų plėtra turėtų išlikti pagrindiniu ekonominių ir socialinių permainų katalizatoriumi.

Paslaugų apimties didėjimas, atveriantis galimybes smulkaus verslo plėtrai, yra vienas iš Europos poindustrinės individualistinės visuomenės sukūrimo variklių. Vyriausybė gali paspartinti šį procesą ir paremti Lietuvos mažų ir vidutinių įmonių veiklą didindama viešųjų pirkimų, tenkančių SVV, dalį bei skatindama konkurenciją, ribodama išgalinčių monopolistinių struktūrų veiklą. Kaip rodo pereinamojo laikotarpio patirtis, biurokratinių ir mokestinių kliūčių smulkių ir vidutinių įmonių veiklai mažinimas taip pat turi būti vienas iš kertinių valstybės ekonominės politikos atskaitos taškų.

Narystė ES reiškia, kad atsirado naujų darbų, susijusių su bendros ES politikos įgyvendinimu bei ES paramos tvarkymu, o daugelis senų darbų tapo nereikalingi, nes jie sprendžiami centralizuotai visos ES mastu, todėl reikia iš naujo įvertinti valstybės institucijų atliekamas funkcijas ir atitinkamai pertvarkyti valstybės valdymą, siekiant sprendimų priėmimo sistemą padaryti efektyvesnę ir skaidresnę.

Tokios reformos jau buvo įgyvendintos kitose šalyse, tad galima pasinaudoti jų sukauptą patirtimi. Reformos metu šalies valdymas skirstomas į tris lygius: nedideles ministerijas, kurios tvarko strateginius klausimus ir atstovauja šalies interesams ES ir tarptautinėse institucijose, antras lygis – kontrolės ir priežiūros tarnybos, kurios prižiūri įstatymų vykdymą, rengia poįstatyminius aktus ir, jei reikia, teikia pasiūlymus, kaip juos patobulinti, ir trečias lygis – agentūros, įvairiose srityse tiesiogiai tvarkančios gyventojų ir verslininkų ūkinius reikalus. Praėjusių ES plėtros etapų patirtis rodo, kad pažangios idėjos ir technologijos, kuriomis naudojasi turtingesnės ES šalys, prieinamos visoms naujoms ES narėms ir vienodai remiamos, bet aukštą ekonomikos augimo tempą pavyksta pasiekti tik šalims, turinčioms efektyviai dirbančias institucijas.

Išvados

Valstybės ekonominės politikos, skatinančios ES integracinius procesus ir didinančios BGVN, gairės apibendrintos lentelėje (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Ekonomikos augimo šaltiniai ir priemonės integracijos laikotarpiu

Augimo šaltiniai	Ekonominės politikos sprendimai
Ekonomikos atvirumo didinimas	<p>Parama mokantis užsienio kalbų ir dalyvaujant ES mainų programose, tarptautinėse parodose ir konferencijose.</p> <p>Viešojo informavimo priemonių nuosavybės skaidrumo ir konkurencinių sąlygų užtikrinimas.</p> <p>Susisiekimo infrastruktūros tarp Vakarų Europos ir Lietuvos plėtra, išlaidų kelionėms mažinimas.</p>
Struktūrinių reformų gilinimas	<p>Socialinio sektoriaus išlaidų struktūros analizė ir jos efektyvi pertvarka išgryninant bei atskiriant viešai ir privačiai teikiamas socialines paslaugas.</p> <p>Didesnės valstybės investicijos į socialinės sferos infrastruktūros atnaujinimą.</p> <p>Darbo užmokesčio didinimo programos, atitinkančios BVP ilgalaikio augimo tendenciją, įgyvendinimas.</p> <p>Mokymosi visą gyvenimą ir kvalifikacijos kėlimo sistemos pertvarka ir konsolidavimas.</p>
Institucinė valdymo reforma	<p>Valstybės valdymo funkcijų į ES ir šalies lygmenį perkirstymas ir efektyvios sprendimų priėmimo ir kontrolės sistemos sukūrimas.</p> <p>Valdymo institucijų pagalbinių funkcijų atskyrimas nuo pagrindinių ir jų konsolidavimas.</p> <p>Teisinių aktų rengimo perdavimas nepriklausomiems specialistams</p> <p>Konkurencijos politikos ir vartotojų apsaugos priemonių stiprinimas.</p> <p>Atsakomybės ir skaidrumo didinimas valstybės įstaigų veikloje, korupcijos prevencijos priemonių numatymas.</p>

Literatūra

1. Badinger, H. *Growth Effects of Economic Integration. The Case of the EU Member States (1950–2000)*. Vienna: Institute for European Affairs, Vienna University of Economics and Business Administration, 2001, p. 40.
2. Balassa, B. *The Theory of Economic Integration*. London: Allen & Unwin, 1961, 304. p.
3. Baldwin, R. E.; and SEGHEZZA E. Growth and Economic Integration. Towards an Empirical Assessment. CERP Discussion Paper, 1996, no. 139, 65 p.
4. David, P. A.; and Foray D. Žinių visuomenės ekonominiai pagrindai. *Pinigų studijos*, 2002, Nr. 4, p. 80–99.
5. *European Business. Facts and Figures*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2003, 83 p.
6. Florida, R. *The Rise of The Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*. NY: Basic Books, 2002, p. 416.
7. *Lietuva: dabartis ir perspektyvos*. Konferencijos medžiaga. Vilnius, Lietuva, 1999 rugsėjo 23–24. Vilnius: Ekonominių tyrimų centras, Eugrimas, 1999, p. 535.
8. Luengnaruemitchai, P.; and Schadler, S. *Do Economists' and Financial Markets' Perspectives on the New Members of the EU differ?* IMF Working Paper, 2007.
9. Nobelio 2002 m. ekonomikos mokslų premijos laureatai. *Pinigų studijos*, 2003, Nr. 1, p. 97–113.
10. Rivera-Batiz, L. A.; and Romer, P. M. Economic Integration and Endogenous Growth. *Quarterly Journal of Economics*, 1991, No. 106 2, p. 531–555.
11. Sachs, F.; and Warner, A. *Economic Reform and the Process of Global Integration*. Brookings Papers on Economic Activity, 1995, no. 1, p. 118.
12. Sanghoon, A.; and Hemmings P. *Policy Influences on Economic Growth in OECD Countries: An Evaluation of The Evidence*. OECD Economics Department Working Papers, 2000, no. 246, 104 p.
13. *Statistical Yearbook of Candidate Countries*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2003, p. 120.
14. Starkevičiūtė, M. *Pereinamojo laikotarpio ilgalaikio ekonomikos augimo strategija ir jos pritaikymas Lietuvoje*. Daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2001, 136 p.
15. Vetlov, I. Baltijos šalių ekonomikos augimo apskaita. *Pinigų studijos*, 2003, Nr. 3, p. 14–29.
16. Walz, U. Does the Enlargement of a Common Market Stimulate Growth and Convergence. *Journal of International Economics*, no. 45, p. 297–321.

THE BENCHMARKS OF LITHUANIA'S ECONOMIC INTEGRATION

Margarita STARKEVIČIŪTĖ
European Parliament

Summary. In the past several years, the ten new Central and Eastern European members of the EU have enjoyed rapid growth but frequently alongside growing external imbalances. Economists have pointed to rising vulnerabilities, but markets express a positive view about the potential of these countries which is seen from compressed sovereign bond yields. The latest IMF study finds that the EU membership is a key factor behind a favourable treatment of CEE countries, including Lithuania, by markets.

Scientists single out two types of integration – integration incited by technological progress, when sustainable economic growth is achieved because of the acceleration of technological progress, and integration incited by the growing contribution of capital, when heavier investment determines bigger production and, in its turn, heavier investment again. In projecting its economic policy as a member of the EU, Lithuania focuses a lot of attention to the implementation of large-scale infrastructural projects, emphasising the investment potential of the growth of the integration process. The experience of the period of domestic economy restructuring has, however, revealed that investment as such does not set preconditions for a consistent economic growth. Consistent economic growth is only attainable with a constant increase in economic efficiency. Rational use of EU support can be defined as an outcome of the application of new knowledge. A stable, outward-oriented and competitive macro-economic policy setting, a solid knowledge base, well-functioning institutions, an environment conducive to global learning and a competitive environment for the generation and diffusion of new technologies are some of the necessary conditions for sustained growth. This article reviews the sources and determinants for integration driven long-term economic growth in Lithuania.

Margarita Starkevičiūtė – Member, European Parliament, Committee of Economics and Monetary Policy, Doctor of Social Sciences.

Europos Parlamento narė, Ekonomikos ir pinigų politikos komitetas, socialinių mokslų (ekonomikos) daktarė.